

РОЗДІЛ 1: УКРАЇНСТВО ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ДОБИ

УДК 001(477)

Світлана Бойко

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ОДИН ІЗ ДІЄВИХ ЗАСОБІВ ВИВЧЕННЯ РОЛІ УКРАЇНСТВА В ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ СВІТУ

Анотація. У ході дослідження було встановлено, що діалог культур, з одного боку, забезпечує вільний розвиток і функціонування всіх культур, а з іншого, сприяє процесу їх взаємодії, взаємовпливу і взаємозбагачення. Виявлено необхідність дослідження міжкультурного діалогу як фактора узгодження різних інтересів, що все частіше виступає єдиною можливим способом виживання людства у зв'язку з суперечливими, кризовими процесами, що протікають в сучасному суспільстві, головною умовою толерантного вирішення конфліктних ситуацій. Встановлено, що діалог культур можливий тільки при певному зближенні їх культурних кодів, наявності або виникненні загальної ментальності. З'ясовано, що умовою продуктивного діалогу є довіра, а довіра з'являється лише там, де відкрито і достатньо ясно до співрозмовника доноситься наше розуміння про його і наші позиції й цінності. Визначено, що діалог культур – це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, що здійснюється через повагу до них, подолання стереотипів, синтез самобутнього і інонаціонального, що веде до взаємозбагачення і входження в світовий культурний контекст. З'ясовано, що в діалозі дуже важливо побачити загальнолюдські цінності взаємодіючих культур. Виявлено, що національний рівень міжкультурного діалогу є значно складнішим, ніж етнічний, так як охоплює не тільки ціннісний, а й політико-правовий, соціо-економічний та ідеологічний аспекти.

Ключові слова: консенсус, толерантність, міжкультурна комунікація, взаєморозуміння.

Svitlana Boiko

THE RESEARCH COMPETENCE OF YOUNGER GENERATION AS ONE OF THE MOST EFFECTIVE MEANS OF STUDYING THE ROLE OF UKRAINIANS IN THE ETHNO-CULTURAL PROCESSES OF THE WORLD

Abstract. The article reveals the problem of competition between the countries according to intellectual indicators, emphasizes role of education and science in this competition, highlights the use of competence approach as a basis of a new educational paradigm, shows various theoretical options for disclosing the essence of the concepts of "proficiency", "competence", "research competence".

The article highlights the importance of the research competence of the younger generation as an effective means of using scientific knowledge in the educational process for the purpose of popularizing Ukrainian studies as a science and discipline, preserving ethno-cultural traditions, studying the role of Ukrainians in the ethno-cultural processes of the world that affect the integrity of the ethnic group and the stability of the state.

It was established that an important impetus to the development of research competence of young people is the International Contest on Ukrainian Studies for students of the 8th-11th forms of general education institutions conducted by the Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

It is indicated that the main form of research competence implementation is the development of a research project that is quite effective in the process of transition from the traditional to the innovative paradigm of education.

Key words: education, science, research competence, Ukrainian studies, ethno-cultural processes of the world, scientific research project, international competition on Ukrainian studies.

В сучасних українознавчих дослідженнях останнім часом все частіше висвітлюється інформація про те, що Україна в умовах постколоніальної доби вже ввійшла в якісно новий період формування громадянського суспільства. Для цього склалися певні політичні, соціальні, економічні та інші передумови. Але водночас акцентується увага і на те, що процес українського відродження, розбудови демократичної правової держави, створення громадянського суспільства зіткнулися з низкою перешкод, зокрема, як матеріального, соціального, так і культурного характеру. Ці перешкоди ускладнюють не лише процес соціальної трансформації, а й спричиняють також інтелектуальну кризу, яка в свою чергу стає чинником неминучого відставання українського суспільства в

світосистемній динаміці, що суттєво змінилася наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

У прийдешньому столітті конкуренція поміж суспільствами-націями відбувається вже не за економічними показниками, а за показниками знання, освіченості й інтелекту. Яскравим прикладом, зокрема, є створення в ОАЄ міністерства у справах штучного інтелекту з метою підвищення ефективності роботи уряду, розвитку знань, підтримки науки і досліджень у сфері штучного інтелекту [6]. (ОАЄ – Організації африканської єдності, яка у 2002 р. перейменована в Африканський союз. Організація створена на основі хартії африканської єдності в 1963 році з метою зміцнення єдності і солідарності африканських держав, захисту їх суверенітету, територіальної цілісності та незалежності й заохочення міжнародного співробітництва).

Конкуренція за перевагу в області штучного інтелекту на національному рівні, на думку відомого винахідника в галузі високих технологій Ілона Маска, всесвітньо відомого вченого-фізика Стівна Хокінга та засновника корпорації Microsoft Білла Гейтса, «може стати причиною початку третьої світової війни» [15].

На думку автора статті, важлива роль у виході з цієї ситуації, безперечно, належить освіті та науці як універсуму, що об'єднує всі сфери буття людини і реально скеровує життєтворчі процеси, забезпечуючи становлення особистості з гармонійно розвинутими інтелектом, досвідом, волею, психікою, емоціями, яка здатна засвоювати уроки розвитку минулих поколінь українського народу, нації, держави; бачити особливості української природи, мови, культури, долі, ментальності; здатна розуміти хід історичного процесу; спроможна робити аргументовані висновки та давати об'єктивні оцінки сучасним подіям; здатна бачити причини успіхів і невдач, розквіту і занепаду, слави і ганьби; розуміє наслідки міжнародної взаємодії та перспективи її ролі в майбутньому; здатна бути готовою до здійснення історичної місії України (українства) і власної на основі переконання, що лише засвоївши досвід минулих поколінь, можна зробити власний свідомий життєвий вибір сьогодні.

Національна освіта повинна зорієнтувати суспільство, якими цінностями, стандартами, знаннями слід послуговуватися для громадянського зросту [8]. І в цьому напрямку вагомими кроками є нещодавно прийняті новий Закон України «Про освіту» [14], Концепція нової української школи [18], Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді [20], затверджений урядом план заходів, які необхідно здійснити до 2020 року для впровадження шкільної реформи (розпорядження «Про затвердження Плану заходів на 2017-2020 роки з реалізації Концепції державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та перспективи впровадження на період до 2029 року», прийняте на засіданні КМУ 13 грудня 2017 року) [16] тощо.

На основі таких кроків варто звернути увагу й на те, що сучасна українська освіта, спираючись на досвід попередніх поколінь освітян, намагається наслідувати також зразки європейських країн, переносючи їхні практики на наш ґрунт з метою поєднати їх із найкращими вітчизняними традиціями.

Нині виходить у світ чимало наукової та освітянської продукції на цю тематику, проводяться наукові конференції, семінари, організуються інтернет-марафони. Зокрема, серед освітян великої популярності набув II міжнародний інтернет-марафон, організований ВГ «Основи» 12–14 грудня 2017 р., на якому спікерами виступили представники систем освіти Фінляндії, Естонії, Нідерландів і США – робітники департаментів, керівники навчальних закладів та прості вчителі, які провели вебінари на актуальні теми, пов'язані з впровадженням європейських освітніх

програм, створенням сучасного шкільного середовища, мотивації учнів та багато іншого.

Науковці та освітяни висловлюють спільну думку про те, що сучасні учні й студенти мають розуміти значення дослідницької компетенції у становленні їх як особистостей та у розвитку України, оскільки саме вони вже сьогодні мають вчитися здійснювати аналіз соціально-економічного й культурного становища держави, визначати її місце на світовій арені, передбачати напрями економічного, культурного й духовного зростання українського суспільства, вміти науково обґрунтовувати напрями розвитку України на декілька років вперед. Саме тому система освіти і науки сьогодні повинна спрямовувати свої сили на формування не просто особистості-виконавця, а особистості-професіонала, дослідника, здатного легко адаптуватися до швидко мінливих умов, легко знаходити вирішення соціально-економічних, культурних, освітніх проблем через володіння дослідницькими вміннями [7; 9; 10; 11].

З цією метою досить ефективним в освіті є компетентнісний підхід, дослідженням якого займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Так, серед зарубіжних вчених ця тематика розроблялася і була представлена у працях А. Шелтена, Д. Мертенса, Р. Бадера, Б. Оскарсона та ін. Серед російських вчених це питання вивчали В. Болотов, І. Агапов, А. Вербицький, Е. Зеєр, І. Зимняя, В. Лаптев, М. Катуніна, О. Лебедев, В. Серіков, Н. Радіонова, А. Тряпицина, С. Шишов, А. Хуторський та ін. Серед українських дослідників перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували І. Бех, Л. Ващенко, Н. Бібік, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Локшина, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубочева, О. Савченко, В. Вербицький, Л. Гуцан та ін.

Зокрема, київська дослідниця Л. Гуцан у своєму дослідженні «Компетентнісний підхід – основа нової освітньої парадигми» відмічає: «за останній час можна помітити, що все більше обертів набирає переорієнтація оцінки результатів освіти з поняття «освіченість», «вихованість», «загальна культура» на поняття «компетентність» та «компетенція», яка може забезпечити досягнення нової якості освіти, спрямованої на всебічний розвиток особистості, з метою підготовки її до активної та ефективної участі в суспільному житті, з найбільшою користю для себе та для суспільства загалом [12].

Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, суттєво відображаються й у законодавчій базі України. Так, не випадково у новому Законі України «Про освіту» (прийнятому 05.09.2017 р., що набрав чинності від 28.09.2017 р.) термін «компетентність» використовується вже у визначенні мети освіти. Так, у документі зазначено: метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання

відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [14].

У розділі 1 Закону України «Про освіту» у статті 1 «Основні терміни та їх визначення» поняття «компетентність» тлумачиться як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [14].

Про оновлення змісту освіти на компетентнісній основі йде мова у плані заходів до 2020 року, необхідних для реформи школи, які Кабмін затвердив 13 грудня 2017 р., а саме: «Усі заплановані заходи необхідні, аби виконати вимоги реформи. Зокрема, йдеться про створення 3-річної старшої профільної школи, оновлення змісту освіти на компетентнісній основі, підвищення ефективності освітнього процесу, забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх учнів, незалежно від їхнього соціального статусу, території проживання чи національної належності, та перетворення української школи на важіль соціальної рівності. Передбачено розширення автономії закладів освіти у формуванні власних освітніх програм» [16].

У науковій літературі щодо терміну «компетентність» та її видів існує велика різноманітність розуміння суті, яка, за твердженням Л. Гуцан, свідчить про складність, суперечливість і неоднозначність самого поняття компетентності як «самоздатності до оптимальних дій» та як інструментальної основи діяльності [12, с. 56].

На думку І. Бега, «трактування поняття компетентність дуже широке...» [2, с. 5]. Компетентний в широкому розумінні – «це знаючий, обізнаний в певній галузі»; у вузькому розумінні – той, хто має право авторитетного судження як спеціаліст високого рівня в певному колі питань. Бути компетентним – значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах.

За визначенням М. Головань та В. Яценко, *компетентність* – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності [10].

На відміну від компетентності, поняття «компетенція» тлумачиться як об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини [9]. Компетенція є нормативною, ідеальною метою

освітнього процесу, що моделює якості випускника, а компетентність – його результатом, рівнем прояву (сформованості). Поняття «компетенція» пов'язане із змістом сфери діяльності, а «компетентність» – з особистістю, із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях [12].

На думку науковців, нам не потрібні заклади освіти, які мають справу лише із готовими знаннями і нормами, а потрібні такі, що здатні ввійти своїм впливом у світ здібностей і смислових устремлень особистості, і, головне, у світ її внутрішніх процесів життєтворення. Нам потрібні такі заклади освіти, які навчають не просто готовим результатам і нормам, а передусім шляхам і способам їх відкриття, варіативним процесам їх знаходження і самостійного здобуття. А це зумовлює потребу переосмислення освітніх результатів закладів освіти.

Таким чином, актуальність, зазначені вище зміни та недостатній рівень вивчення проблеми дозволили сформувати мету дослідження, яка полягає у розкритті значення дослідницької компетентності молодого покоління як дієвого засобу використання наукових знань в освітньому процесі з метою популяризації українознавства як науки і навчальної дисципліни, збереження етнокультурних традицій, дослідження ролі українства в етнокультурних процесах світу, які впливають на цілісність етносу, стабільність суспільства і держави.

Дослідницька компетентність, на думку сучасних учених, залишається нині ще не в повній мірі вивченим питанням, яке пов'язане із різноманітними підходами до тлумачення поняття та відсутністю єдиного розуміння його сутності та процесу розвитку. Зокрема, у науковій літературі одночасно з використанням поняття «дослідницька компетентність» вживають поняття «науково-пізнавальна компетентність», «дослідницька діяльність», «пошуково-дослідницька діяльність», «науково-дослідна діяльність», «науково-пошукова діяльність» тощо.

Як зазначає Ю. Сурмін, структурні компоненти дослідницької компетентності співпадають з компонентами дослідницької діяльності, відповідно модель дослідницької компетентності включає в себе єдність теоретичних і практичних дослідницьких умінь. Для успішного здійснення дослідницької діяльності доцільно чітко визначити необхідні знання, вміння, навички та здібності в процесі формування дослідницької компетентності. Модель дослідження включає чотири етапи: програмувальний, інформаційний, аналітичний і практичний [23].

Розглядаючи характеристики ключових компетентностей стосовно дослідницької компетентності науковці констатують, що учень або студент, здійснюючи дослідження, проходить свій шлях вирішення поставленого завдання через евристичні підходи, не використовуючи відомі алгоритми. У цьому виявляється неалгоритмічність дослідницької компетентності. Молодь, що займається дослідженням, здатна переносити

дослідницький підхід на різні сфери діяльності та застосовувати в різних ситуаціях, що підтверджує поліфункціональність, універсальність і надпредметність дослідницької компетентності.

Багатомірність дослідницької компетентності підтверджується застосуванням молодим поколінням у дослідженні аналітичних, критичних, комунікативних та інших умінь. Дана компетентність мобільна, рухлива, варіативна в будь-якій ситуації і на будь-якому предметному матеріалі. Іншими словами, дослідницька компетентність є ключовою, що визначає значимість її формування.

Водночас зауважимо, що в наукових дослідженнях, спрямованих на вдосконалення формування дослідницької компетентності підростаючого покоління, розглядаються лише окремі її аспекти. Хоча ця проблема концентрує навколо себе низку принципово важливих ключових питань, таких як: визначення сутності дослідницької компетентності учнів і студентів; виявлення закономірностей формування означеної компетенції в юні; розробку форм, методів, що забезпечать оволодіння дослідницькою компетентністю; здійснення експериментальної перевірки їх ефективності; підготовка педагогів для роботи з учнями по написанню науково-дослідної роботи тощо.

З огляду на викладену вище інформацію, автором статті звернена увага на такі питання: 1) необхідність створення певної системи формування дослідницької компетентності в шкільному віці як базової основи для подальшого оволодіння дослідницькою компетенцією у студентські роки; 2) окреслення рівня дослідницької компетентності школярів, які беруть участь у Міжнародному конкурсі з українознавства для учнів 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, 3) формування дослідницької компетентності в студентів, аспірантів та молодих учених, які беруть участь у конкурсах, які організовуються Науково-дослідним інститутом українознавства спільно з Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень»; 4) визначення найефективніших шляхів формування дослідницької компетентності учнів у освітньому процесі, 5) висвітлення значення дослідницької компетентності як дієвого засобу у формуванні української ідентичності й вихованні патріотичних почуттів через дослідження ролі українства в етнокультурних процесах світу.

Почнемо з першого. Як зазначають М. Євтух та Л. Борисенко у статті «Науково-практичні підходи до проблеми формування науково-дослідницької компетентності майбутніх економістів», дослідницька компетентність, якою повинен оволодіти студент, вимагає від нього: 1) вміння володіти прийомами наукових досліджень з використанням сучасних методів системного наукового аналізу; 2) вміння діяти в сучасному інформаційному середовищі, володіти технікою швидкого читання і сприймання інформації з наукових публікацій; 3) володіти

сучасними методиками обробки наукової інформації та її систематизації, 4) вміння вибудовувати наукову інформацію у полідисциплінарні тематичні конструкти; 5) зіставляти різні схеми вирішення проблеми та створювати системи способів її розв'язання; 6) вміння здійснювати аналіз аргументів з точок зору різних підходів; 7) вміння виділяти і формулювати наукову новизну, теоретичну і практичну значущість наукового дослідження, бачити конкретні напрями впровадження результатів дослідження в практику [13].

Науково-дослідницька компетентність, як зазначає І. Бех, передбачає оволодіння особистістю логічними, творчими та рефлексивними операціями. Саме ця компетентність сприяє самовизначенню, самопізнанню, самовихованню та самореалізації особистості. Володіння цією компетентністю відкриває можливість особистості безперервного самозростання протягом всього життя у соціальній та професійній сферах, оскільки забезпечує оволодінню системними трансдисциплінарними знаннями методології та парадигматики наукового дослідження, вміннями всебічно, критично, економічно опрацьовувати найновішу інформацію та мобільно використовувати її для розв'язання професійних задач [1].

Проте не варто забувати, що залучення юні до дослідницької діяльності безпосередньо пов'язане з визначенням рівня її готовності до неї, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісно-практичний компоненти.

Таким чином, оволодіння студентами вищевказаними вміннями свідчить про необхідність створення певної системи формування дослідницької компетентності ще в шкільному віці.

З огляду на викладене необхідно з'ясувати, що являє собою процес становлення дослідницької компетентності в шкільному віці.

Так, у науковій літературі зазначається, що становлення дослідницької компетентності учнів – це процес цілеспрямованого, закономірного розвитку навичок і вмінь визначення мети та цілевиконання в дослідницькій діяльності. Дослідницька діяльність виступає як форма організації освітнього процесу, як мотивована, самоорганізована діяльність, обумовлена логікою наукового дослідження та особистісним ставленням до розглянутої проблеми і спрямована на отримання нового знання.

Водночас слід звернути увагу на те, що метою дослідницької діяльності є не тільки кінцевий результат, а й сам процес, в ході якого розвиваються дослідницькі здібності молодого покоління, формується дослідницька компетентність.

Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України вже десять років поспіль проводить для учнівської молоді, а саме: для учнів 8–11 класів освітніх закладів України та українського зарубіжжя Міжнародний конкурс з українознавства, метою якого є залучення

підростаючого покоління до пізнання української людини, мови, освіти, науки, культури, звичаїв і традицій, історії й національної пам'яті, видатних і маловідомих постатей українського народу, які в своїй цілості представляють багатогранний український світ.

Міжнародний конкурс з українознавства реалізується як цілісна українознавча стратегія науково-практичної організації формування у молоді мотивованого українського патріотизму з метою поширення та впровадження сучасних новітніх надбань українознавчих студій.

У Конкурсі окрім учнів з України взяли участь школярі з Білорусії, Болгарії, Республіки Башкортостан (Росія), Казахстану, Молдови, так званої Придністровської Молдавської Республіки та Іспанії.

За період з 2007 по 2017 рр. до написання науково-дослідних робіт для участі у Конкурсі з українознавства долучилося понад 4 тис. школярів, які проводили науково-пошукові дослідження з українознавчих проблем під керівництвом педагогів шкільних і позашкільних закладів освіти.

Протягом десяти років учнями було підготовлено 4 227 науково-дослідних робіт українознавчого спрямування, а саме: у 2007 р. – 365; 2008 р. – 397; 2009 р. – 275; 2010 р. – 358; 2011 р. – 594; 2012 р. – 814, 2013 р. – 679, 2015 р. – 218, 2016 р. – 296, 2017 р. – 231.

У 2017 р. Конкурс з українознавства показав, що учні, проходячи випробування, продемонстрували в переважній більшості високий рівень підготовки, добру обізнаність з науковою літературою та вміння використовувати архівні джерела у своїй пошуковій діяльності [4]. Всі виступи учнівської молоді супроводжувалися презентаціями із щонайширшим застосуванням інтерактивних засобів комунікування. Конкурсанти у своїх роботах блискуче продемонстрували вміння через історію свого роду, свого краю побачити історію і долю України, нестандартні підходи до вирішення нагальних проблем сучасності [5].

Кожен захист науково-дослідної роботи оцінювався членами журі за такими критеріями: розкриття новизни і актуальності обраної теми, залучення автором роботи джерел і документів; наявність власних спостережень; системність, науковість і повнота у розкритті теми; чітка авторська позиція; творчий характер роботи; оригінальність висвітлення теми; аргументованість висновків; грамотність викладу та культура оформлення.

Як і в попередні роки, велика увага учнів була зосереджена на дослідженні звичаїв і традицій українського народу, усній народній творчості, дослідженню символічного значення обрядових та повсякденних предметів. Дослідницький інтерес викликали історичні події в житті українців – козацтво, період Української народної республіки, Другої світової війни та ін. Вагоме місце серед досліджень займали роботи присвячені відомим письменникам, художникам, музикантам, співакам, архітекторам,

історикам, краєзнавцям, державним діячам. Окремою сферою досліджень є вивчення місцевих топонімів, ергонімів, урбанонімів, дослідження екологічних, етнологічних і освітніх проблем, дискурсу сучасної соціології та сучасних релігійних рухів, фахового мовознавчого аналізу, осмислення особистісного виміру епохальних історичних подій [4]. В цілому тематика робіт охопила широке коло різноманітних проблем, які розкривають український світ і роль українства на світовій арені.

Новинкою серед тематичних напрямів у 2017 р. стали дослідження сучасних процесів в Україні, пов'язаних з російсько-українською війною, волонтерством, благодійністю, збереженням пам'яті про революційні події, висвітлення поєднання державної та громадської діяльності у часи боротьби за Карпатську Україну та глибоке вивчення мовно-культурного пограниччя.

Частина найкращих досліджень конкурсантів була надрукована у журналі «Українознавство» (2017, № 1–2 (62–63) [5]. До них відносяться роботи «Розвиток українського шкільництва та національне виховання молоді як імператив світоглядних ідей Михайла Грушевського» (В. Ковтуна, учня 8 класу Бучанської української гімназії Київської обл.), «Балто-Чорноморський союз як геополітичний чинник європейської інтеграції», (М. Копилова, учня 9 класу Бучанської української гімназії Київської обл.), «Великодній фольклор села Дусанів Перемишлянського району Львівської області» (О. Гуцул, учениця 10 класу Львівської української гуманітарної гімназії імені Олени Степанів з поглибленим вивченням українознавства та англійської мови), «Відносини України та Республіки Польща в контексті Волинської трагедії (1991–2016 рр.)» (О. Третякова, учениця 11 класу Івано-Франківської міської Малої академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради).

Але попри такий чудовий результат, варто відмітити, що на Конкурс з українознавства, щоправда не в значній мірі, але все ж таки приходять науково-дослідні роботи школярів, які потребують ще деяких доопрацювань, а саме: 1) сучаснення списку літератури, на основі якого здійснюється дослідження, 2) приведення у відповідність теми дослідження з її змістом; 3) брак індивідуальної розробки у роботі; 4) неналежне оформлення дослідження; 5) виконання роботи у вигляді реферату і т. д. Такі недоліки, на думку автора статті, швидше за все, є прорахунком керівників науково-дослідних робіт школярів, які самі, мабуть, потребують ще консультацій і роз'яснень щодо критеріїв написання науково-дослідної роботи. Тому співпраця науковців і освітян на цій ниві конче необхідна. І потребує врахування в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти при підготовці лекцій вчителям, які проходять курси підвищення кваліфікації.

Окрім проведення Конкурсу з українознавства для учнів, Науково-дослідний інститут україно-

знавства спільно з Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень» організовує конкурси і для студентів вищих навчальних закладів. Так, у 2016 р. це був Всеукраїнський конкурс студентських та аспірантських есе на тему «Перспективи Української національної революції у XXI ст.», а у 2017 р. - Всеукраїнський конкурс есе для учнів старших класів, аспірантів, молодих вчителів та науковців на тему «Чи здатна Україна на власний геополітичний проект: місія України та національні інтереси в глобалізованому світі» [21]. Такий вид роботи також спонукає молодь до розвитку дослідницької компетентності. Адаже завданням Конкурсу є активізація наукових пошуків щодо змісту, форм та напрямків геополітичної стратегії Української держави; розвиток інтелектуальної націоналістичної думки; привертання уваги молодих дослідників до теми; сприяння вихованню в молодого покоління патріотичних та націоналістичних переконань.

До Конкурсу приймаються оригінальні, не опубліковані раніше роботи у вигляді есе, що містять власні обґрунтовані міркування, націоналістичні ідеї та світогляд, в яких розкриваються тема та проблематика Конкурсу і які мають наукову та практичну цінність.

Найефективніші шляхи формування дослідницької компетентності учнів у освітньому процесі науковці Науково-дослідного інституту українознавства виявляють співпрацюючи з різними інституціями та закладами освіти (на підставі договорів про співпрацю), такими як: Чернівецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Районний науково-методичний центр Управління освіти Голосіївської РДА в м. Києві, Львівська українська гуманітарна гімназія імені Олени Степанів з поглибленим вивченням українознавства та англійської мови, КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» й багатьма іншими установами та закладами.

У ході співпраці педагоги й викладачі освітніх закладів відмічають, що найбільш ефективним у формуванні дослідницької компетентності є проектний підхід, який найчастіше використовується в процесі переходу від традиційної до інноваційної парадигми освіти.

Як зазначає Т. Комар у статті «Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект», метод проектів розглядається як сукупність прийомів, операцій оволодіння деякою галуззю практичного або теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю; шлях пізнання, спосіб організації процесу пізнання, а також як система навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють розв'язати певну проблему в результаті самостійної чи колективної діяльності. [17]

На прикладі діяльності Львівської української гуманітарної гімназії імені Олени Степанів з поглибленим вивченням українознавства та англійської мови зазначимо, що освітній заклад протягом 3 років (з 2015 по 2017 рр.) на

регіональному рівні розробляв та впроваджував теоретичні положення інноваційно-освітньої діяльності на тему: «Українознавство як основа дидактики», зосереджуючи увагу на втіленні українознавчої парадигми освіти, яка передбачає запровадження в освітній процес українознавчих наукових знань, зміну підходів та методів викладання предметів, створення єдиної системи виховного впливу (сім'я – школа – держава – світ) на формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження, розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей гімназистів у вирішенні практичних завдань, розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції підростаючого покоління з метою навчання й виховання здібних і обдарованих дітей, здатних діяти самостійно і приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях.

Впровадження теоретичних положень інноваційно-освітньої діяльності, зокрема, передбачає організацію та проведення наукових досліджень учнів та учителів з широким застосуванням новітніх освітніх технологій, передового вітчизняного та світового досвіду з метою утвердження дослідницької компетентності та наукового мислення підростаючого покоління.

З цієї метою гімназисти охоче збирають інформацію про життя українців в Україні та за кордоном. Досліджують українство цілого світу, а саме: їхні інтереси, буденне життя, участь у суспільних проектах, їхню роль та місце в світі.

Протягом 2015–2017 рр. були реалізовані науково-дослідні проекти на теми: «Україна, світове українство – історична місія», «Наукові контакти українців із вченим світом Європи» та «Міжнародна популярність українців», які передбачали здійснення певної пошукової роботи за кордоном з метою отримання нової інформації про життя українців в Європі, вивчення української етнокультурної спадщини за кордоном та вдосконалення мовної практики [3].

Такі форми роботи надають можливість підростаючому поколінню якнайкраще розвивати дослідницькі якості, сприяють вмінно правильно виявляти і формулювати дослідницькі питання, вмінно застосовувати наукові методи та самостійно здійснювати дослідження.

І на кінець зазначимо, що висвітлення значення дослідницької компетентності як дієвого засобу у формуванні української ідентичності й вихованні патріотичних почуттів через дослідження ролі українства в етнокультурних процесах світу якнайкраще відображається в дискусивних обговореннях на різних науково-практичних та науково-методичних конференціях та семінарах. Зокрема, таких, які безпосередньо стосуються аспектів буття української спільноти, зосереджуються також над питаннями методології українознавчих студій. Цим питанням була, наприклад, присвячена й всеукраїнська наукова конференція «Актуальне українознавство: зміст, методологічні засади,

практичні втілення» (11 червня 2015 р.), на якій обговорювалися різноманітні теоретико-методологічні аспекти та змістові модальності сучасного українознавства, комплексність українознавчих досліджень, вивчення ролі українства в етнокультурних процесах світу [22; 19].

Таким чином, викладений матеріал розкриває значення дослідницької компетентності молодого покоління як дієвого засобу використання наукових знань в освітньому процесі з метою популяризації українознавства як науки і навчальної дисципліни, збереження етнокультурних традицій, дослідження ролі українства в етнокультурних процесах світу. Означена компетентність забезпечує кожному суб'єкту освітнього процесу можливість розкрити свій інтелектуально-творчий потенціал, опанувати стратегіями науково-дослідницького пошуку щодо розв'язання практичних та наукових проблем, прагнення вивчити їх більш глибоко, повно та досконало, що значно активізує процес самореалізації особистості.

У подальших наукових дослідженнях проблеми формування дослідницької компетентності вважаємо необхідним задіяти потенціал обласних інститутів післядипломної освіти для популяризації методики написання науково-дослідних робіт й виконання проектної діяльності у напрямку створення пізнавально-креативної атмосфери, у якій учень або студент активно розроблятиме та втілюватиме оригінальні дослідницькі задуми, виявлятиме дослідницьку ініціативу й наполегливість.

Враховуючи вимоги нового Закону України «Про освіту», визначаємо, що процес формування дослідницької компетентності повинен будуватись за принципом забезпечення високого рівня індивідуалізації навчання; забезпечення стійкого зворотного зв'язку в освіті, перегляду відповідних компонентів системи освіти та зміни методики викладання відповідно до сучасних динамічних вимог.

1. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті / І. Д. Бех // Вища освіта України. – 2009. – №3 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи»: методологія, теорії, технології». – С.21–24.

2. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. Бех // Виховання і культура. – № 12. – 2009. – С. 5–7.

3. Бойко С. М., Васишин Л. М. Українознавчі пошукування у сфері розкриття сутності етнокультурної самобутності українців // Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 24–25 листопада 2017 р., м. Дніпро. Частина I. / Наук. ред. О. Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С. 208–210.

4. Бойко С. Х Міжнародний конкурс з українознавства // Українознавство. – 2017. – Вип.1–2 (62–63). – С. 170–175.

5. Бойко Т. Українознавчі студії призерів X Міжнародного конкурсу з українознавства для учнів 8–

11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // Українознавство. – 2017. – № 1–2 (62–63). – С. 176–178.

6. В ОАЕ відкрилося перше в світі міністерство штучного інтелекту [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН, 19 жовтня 2017 р. – Режим доступу: <https://WWW.unian.ua/science/2196456-v-oe-vidkrilosya-pershe-v-sviti-ministerstvo-shtuchnogo-intelektu.html>.

7. Вербицький В. В. Дослідницька компетентність старшокласників як засіб формування особистості // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік/ [За ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2012. – Вип. 2. – С. 43–46.

8. Гай-Нижник П. Українознавство як комплекс знань про Україну та чинник сучасної гуманітарної політики і системи національної безпеки // Гілея. – 2014. – Вип.86 (№7). – С.109–116.

9. Глузман О. В. Базові компетентності: їхня сутність та значення у життєвому успіху особистості /А. В. Глузман // Гуманітарні науки. – №1(17). – 2009. – С. 6–15.

10. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» / М. С. Головань, В. В. Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 55–62.

11. Гриб'юк О., Юнчик В. Щодо питання формування моделі організації дослідницької компетентності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/10260/1/tezy-27-01-2015%2B.pdf>.

12. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід – основа нової освітньої парадигми // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік/ [За ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника; літ. ред. І. П. Білоцерківець].- Івано-Франківськ: Типовіт, 2012. – Вип. 2. – С. 55–59.

13. Євтух М. Б., Борисенко Л. Л. Науково-практичні підходи до проблеми формування науково-дослідницької компетентності майбутніх економістів // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – № 5 (52). – С. 88–104.

14. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>.

15. Ілон Маск: Штучний інтелект може спричинити Третю світову війну. [Електронний ресурс]. // ICTV. Ранок у великому місті.13 вересня 2017 р. – Режим доступу:<http://ranok.ictv.ua/ua/videos/ilon-mask-shtuchnyj-intelekt-mozhe-sprychynyty-tretyu-svitovu-vijnu/>.

16. Кабмін затвердив план заходів до 2020 року, необхідних для реформи школи [Електронний ресурс] // Освітній портал «Педагогічна преса». –

Режим доступу: <http://pedpresa.ua/189138-kabmin-zatverdyyv-plan-zahodiv-do-2020-roku-neobhidnyh-dlya-reformy-shkoly.html>.

17. Комар Т. В. Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект / Т. В. Комар // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2013. – С. 102–107.

18. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-(2).pdf).

19. Краснодемська І. Й. Системний підхід як невідмінна умова наукового самопізнання українського народу // Українознавство: концептуальні та теоретико-методологічні основи розвитку. – К.: МП «Леся», 2015. – С. 143–152.

20. Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->

21. Положення про Всеукраїнський конкурс есе для молодих науковців на тему «Чи здатна Україна на власний геополітичний проект: місія України та національні інтереси в глобалізованому світі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nndiivi.org.ua/images/stories/2017/konkurs3/polozh-2017.pdf>.

22. Презентація, присвячена методології українознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nndiivi.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/2263-2016-05-05-08-58-05>.

23. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2006. – 302 с.

References

1. Bex I. D. 2009. Kompetentnisnyj pidxid u suchasnij osviti [Competency approach in modern education]. Article. *Vy'shha osvita Ukrainy*. Versus, #3 (dodatok 1). *Tematychnyj vy'pusk «Pedagogika vy'shhoyi shkoly»: metodologiya, teoriya, texnologiya*. – S.21–24 (in Ukr).

2. Bex I. D. 2009. Teoretyko-prykladnyj sens kompetentnisnogo pidxodu u pedagogici [Theoretical and applied sense of competence approach in pedagogy]. Article. *Vy'xovannya i kul'tura*. Versus, # 12, S. 5–7 (in Ukr).

3. Bojko S. M., Vasylyshyn L. M. 2017. Ukrayinoznavchi poshukuvannya u sferi rozkry'ttja sutnosti etnokul'turnoyi samobutnosti ukrajinciv [Ukrainian research in the field of disclosing the essence of ethnocultural identity of Ukrainians]. Article. *Osvita i nauka v umovax global'ny'x transformacij*. *Materialy*

Vseukrayins'koyi naukovoji konferenciji. 24–25 ly'stopada 2017 r., m. Dnipro. Chasty'na I. / *Nauk. red. O. Yu.Vy'socz'kyj*. – Dnipro: SPD «Oxotnik», S. 208–210 (in Ukr).

4. Bojko S. 2017. X Mizhnarodnyj konkurs z ukrajinoznavstva [X International Contest on Ukrainian Studies]. Article. *Ukrayinoznavstvo. Versus*, # 1–2 (62–63), S. 170–175 (in Ukr).

5. Bojko T. 2017. Ukrayinoznavchi studiyi pry'zeriv X Mizhnarodnogo konkursu z ukrajinoznavstva dlya uchniv 8–11 klasiv zagal'noosvitnix navchal'ny'x zakladiv [Ukrainian Studies Students Prize-winners of the X International Contest for Ukrainian Studies for pupils of the 8th-11th forms of general educational institutions]. Article. *Ukrayinoznavstvo. Versus*, # 1–2 (62–63), S. 176–178 (in Ukr).

6. V OAE vidkry'losya pershe v sviti ministerstvo shtuchnogo intelektu [In the UAE, the world's first Ministry of Artificial Intelligence was opened]. Article. *Informacijne agentstvo UNIAN*, 19 zhovtnya 2017 r. []. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

7. Verbycz'kyj V. V. 2012. Doslidnycz'ka kompetentnist` starshoklasny`kiv yak zasib formuvannya osoby`stosti [Research competence of senior pupils as a means of formation of personality]. Article. *Suchasnyj vy'xovnyj proces: sutnist` ta innovacijnyj potencial: materialy` zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vy'xovannya NAPN Ukrainy` za 2011 rik/ [Za red. O. V. Suxomlyns`koyi, I. D. Bexa, G. P. Pustovita, O. V. Mel'ny'ka; lit. red.. I. P. Bilocerivec]*. – *Ivano-Frankivs`k: Ty`povit, Versus*, # 2, S. 43–46 (in Ukr).

8. Gaj-Ny'zhnyk P. 2014. *Ukrayinoznavstvo yak kompleks znan` pro Ukrainu ta chy`nny`k suchasnoyi gumanitarnoyi polityky` i sy`stemy` nacional'noyi bezpeky` [Ukrainian studies as a complex of knowledge about Ukraine and a factor of modern humanitarian policy and national security system]*. Article. *Gileya. Vy`p. # 86 (#7)*, S.109–116 (in Ukr).

9. Gluzman O. V. 2009. Bazovi kompetentnosti: yixnya sutnist` ta znachennya u zhy'ttyevomu uspixu osoby`stosti [Basic competencies: their essence and meaning in the vital success of the individual]. Article. *Gumanitarni nauky`*. Versus, # 1(17), S. 6–15 (in Ukr).

10. Golovan` M. S., Yacenko V. V. 2012. Sutnist` ta zmist ponyattya «doslidnycz'ka kompetentnist`» [The essence and content of the concept of "research competence"]. Article. *Teoriya ta metody`ka navchannya fundamental'ny'x dy'scyplin u vy'shhij shkoli: zbirnyk naukovy'x pracz`*. *Vy'pusk VII*. – *Kry'vyj Rig: Vy'davny'chyj viddil NMetAU*, S. 55–62 (in Ukr).

11. Gryb'yuk O., Yunchy`k V. Shhodo py'tannya formuvannya modeli organizaciyi doslidnycz'koyi kompetentnosti [Concerning the formation of a model for organizing research competencies]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

12. Guczán L. A. 2012. Kompetentnisnyj pidxid – osnova novoyi osvith`oyi parady`gmy` [Competency approach is the basis of a new educational paradigm]. Article. *Suchasnyj vy'xovnyj proces: sutnist` ta innovacijnyj potencial: materialy` zvit. nauk.-prakt. konf.*

In-tu problem vy'xovannya NAPN Ukrayiny' za 2011 rik/ [Za red. O. V. Suxomly'ns'koyi, I. D. Bexa, G. P. Pustovita, O. V. Mel'ny'ka; lit. red.. I. P. Bilocerkivec'z].-Ivano-Frankivs'k: Ty'povit, Vy'p. 2, S. 55–59 (in Ukr).

13. Yevtux M. B., Bory'senko L. L. 2012. Naukovo-prakty'chni pidxody' do problemy' formuvannya naukovo-doslidny'cz'koyi kompetentnosti majbutnix ekonomistiv [Scientific and practical approaches to the problem of forming the research competence of future economists]. Article. Duxovnist' osoby'stosti: metodologiya, teoriya i prakty'ka. Versus, # 5 (52), S. 88–104 (in Ukr).

14. Zakon Ukrayiny' «Pro osvitu». [Law of Ukraine "On Education"]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

15. Ilon Mask: Shtuchny'j intelekt mozhe spry'chy'ny'ty' Tretyu svitovu vijnu. [Ilon Mask: Artificial intelligence can lead to the Third World War.]. Article. ISTV. Ranok u vely'komu misti. 13 veresnya 2017 r. Retrieved from URL (in Ukr).

16. Kabmin zatverdyl'v plan zaxodiv do 2020 roku, neobxidny'x dlya reformy' shkoly' [The Cabinet approved a plan of measures for the year 2020 necessary for the reform of the school]. Article. Osvitnij portal «Pedagogichna presa». Retrieved from URL (in Ukr).

17. Komar T. V. 2013. Metodologiya proektnoyi diyal'nosti: teorety'chny'j aspekt [Methodology of project activity: theoretical aspect]. Article. Zbirny'k naukovy'x prac' Xmel'ny'cz'kogo insty'tutu social'ny'x tehnologij Universy'tetu «Ukrayina», S. 102–107 (in Ukr).

18. Konceptiya novoyi ukrayins'koyi shkoly' [Concept of a new Ukrainian school]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

19. Krasnodems'ka I. J. 2015. Sy'stemny'j pidxid yak neodminna umova naukovogo samopoznannya ukrayins'kogo narodu [The system approach is an indispensable condition for the scientific self-knowledge

of the Ukrainian people]. Article. Ukrainoznavstvo: konceptual'ni ta teorety'ko-metodologichni osnovy' rozvy'tku. K.: MP «Lesya», S. 143–152 (in Ukr).

20. Nakaz MON Ukrayiny' vid 16.06.2015 # 641 «Pro zatverdzhennya Konceptiyi nacional'no-patrioty'chnogo vy'xovannya ditej i molodi, Zaxodiv shhodo realizaciyi Konceptiyi nacional'no-patrioty'chnogo vy'xovannya ditej i molodi ta metody'chny'x rekomendacij shhodo nacional'no-patrioty'chnogo vy'xovannya u zagal'noosvitnix navchal'ny'x zakladax [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 16.06.2015 No. 641 "On Approval of the Concept of National Patriotic Education of Children and Youth, Measures to Implement the Concept of National Patriotic Education of Children and Youth and Methodological Recommendations on National-Patriotic Education in General Educational Institutions]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

21. Polozhennya pro Vseukrayins'ky'j konkurs ese dlya molody'x naukovciv na temu «Chy' zdatna Ukrayina na vlasny'j geopolity'chny'j proekt: misiya Ukrayiny' ta nacional'ni interesy' v globalizovanomu sviti» [Regulations on an All-Ukrainian Essay Competition for Young Scientists on "Can Ukraine be In Its Own Geopolitical Project: Ukraine's Mission and National Interests in a Globalized World?"]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

22. Prezentaciya, pry'svyachena metodologiyi ukrayinoznavstva [Presentation on the methodology of Ukrainian studies]. Article. Retrieved from URL (in Ukr).

23. Surmin Yu.P. 2006. Majsternya vchenogo: Pidruchny'k dlya naukovcya. [Scientist's workshop: A textbook for a scientist]. Article. – K.: Konsorcium iz udoskonalennya menedzhment-osvity' v Ukrayini, 302 (in Ukr).

УДК 94 (37.01)

Тетяна Бойко

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У ДОНЕЦЬКОМУ КРАЇ: ПРОТИСТОЯННЯ РЕАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглянуто трансформаційні процеси в освітньому середовищі Донецького краю, виділено вектори проєвропейської та реверсної моделей освітньо-виховних процесів. Акцентовано увагу на відмінностях реформування та індокринатії, насадження виховання молодого покоління та необхідності розробки програми запобігання маніпулятивним методикам на свідомість молоді через освітні канали.

Освіта України стала спадкоємницею радянської системи. Русифікація та залишки радянських цінностей відіграли ключову роль у втраті українських позицій на Донеччині та Луганщині. Окупація цих територій закладає ще глибший світоглядний розкол, адже через освіту та мас-медіа закладає ґрунт «руського мира».

Українська освіта пройшла шлях від деідеологізації, гуманізації та національної зорієнтованості згідно європейського вектору змін. Реформування української школи направлене на формування активної позиції учня у сучасному світі. Донецький регіон зазнав сильної русифікації шкіл, які і на сьогодні мають найнижчі показники по навчанню українською мовою. Окупована територія Донбасу піддається політико-культурному перепрограмуванню населення відповідно до російських інтересів. Це відбувається також через освітні процеси шляхом примусового впровадження проросійської моделі в шкільні програми.

Процеси індокринатії виявилися у цілеспрямованій переорієнтації курсів викладання і програмового матеріалу на російський контекст, у програмах зміщено змістові акценти, відбувається перегляд гуманітарних дисциплін для відновлення слов'янського (російського) світу.